

OROL DENGIZI HAQIDA ILMIY MAQOLASI

Shoymardonov Asilbekning

Termiz shahar

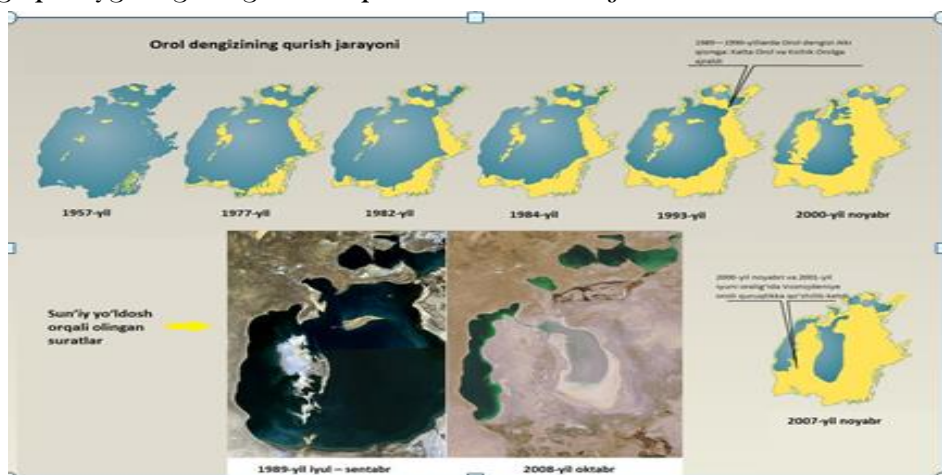
4-umumiy o'rta ta'lim maktabining 11- a sinf o'quvchisi

Paxta yoki oq oltin nomi bilan mashhur bo'lgan o'tgan asrning oltmishinchi yillarda butun boshli katta dengizni qurishiga sababchi bo'lganidan habaringiz bo'lsa kerak men ushbu gapim bilan paxtani yomon mahsulot demoqchi emasman chunki undan juda foydali inson hayoti uchun zarur hom ashyo maxsulotlari olinadi.

Ammo oynaning shaffof oq tomoni mavjud bo'lganidek qora tomoni ham mavjuddir. Paxta oq oltin nomi bilan mashhur bo'lgan g'ozaning tola va chigitdan iborat bo'lgan asosiy maxsuloti, butun boshli katta dengizni kattaligi jihatidan 4-o'rinda turuvchi ichki ko'llar ichida o'z salohiyatiga ega bo'lgan yirik ko'lning qurishiga sababchi bo'lmadimikin. Keling, Orolning shonli tarixini paydo bo'lishidan boshlab bugungi kunga qadar bo'lgan davrini o'rganib chiqamiz. Orol dengizi yoki rasman orol ko'li O'zbekiston va Qozog'iston chegarasida joylashgan barcha tomoni quruqlik bilan o'ralgan ichki ko'ldir unga dengiz nomi uning yirik hajmi va undagi orollar sabab berilgan.

XIX asrning oxirlarida Qo'qon, Xiva xonliklari va Buxoro amirligini bosib olgan Rossiya imperiyasi 1924-1936 yillarda bu hududlarni 5 ta Respublikaga bo'lib yubordi Sovet Ittifoqi deya atalgan yangi davlat dunyo xaritasida paydo bo'lgach mamlakat iqtisodiyotining katta qismini Paxtaga qaratdi. Paxtadan sanoatda va inson hayotida ko'p qo'llaniladigan mahsulotlar olish mumkin bo'lib ular qatoriga turli paxtali matolar moy va boshqa maxsulotlar olish mumkin edi.

Yildan yilga paxtaning hajmini oshirish ekin maydonlarini kengaytirish g'oyalari ilgari surilib 1960-yillarga kelib nafaqat O'zbekistonning balki Markaziy Osiyo davlatlarining cho'llashgan hududlarini o'zlashtirish paxta hosildorligini oshirish uchun Amudaryo va Sirdaryo daryolarini paxtaga va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini sug'orishga yo'naltirish natijasida Orol dengiziga quyiluvchi bu ikki daryo suvi quyilmay qoldi natijada Orol dengizi suving satxi kundan kunga kichiklashib yildan-yilga kamayib bordi hattoki bir kechada 200 metrga pasayganligi to'g'risida qarashlar ham mavjuddir.

O'sha davrda Orol dengizida yirik portlar mavjud bo'lib baliqchilik yaxshi rivojlangan edi. Aholining aksariyat qatlami baliqchilikning orqasidan kun kechirar edilar, yildan-yilga dengiz sathi cho'kib borib tuz qatlami yuzaga chiqib suvning sho'rlanishiga sabab bo'ldi, oqibatda turli baliqlarning nobud bo'lishiga olib keldi.

1976- yilda Sovet Ittifoqida yangi loyiha tasdiqlanib Sibir O'rta Osiyo kanalini yaratish to'g'irisida ishlar olib borildi. Loyihaning maqsadi Ob va Irtish va Sibirning boshqa daryolaridan chuchuk suvlarni ittifoqning Omsk viloyati Qozog'iston va O'zbekistonning qurg'oqchil hududlarini suv bilan ta'minlashdan iborat edi. Kanalning uzunligi qariyb 2550 metr, kengligi 130 ,300 metr, chuqurligi 15 metr bo'lib Ittifoq hududidan boshlanib Qozog'iston orqali Orol dengiziga Orol dengizidan Kaspiy dengiziga Kaspiy dengizidan esa Qora dengizga chiqishi kerak edi. Ammo 1986-yilda Sovet Ittifoqida ruxsat etilgan so'z erkinligi tufayli ushbu loyiha haqida turli gap so'zlar tarqaydi, keng jamoatchilik fikriga ko'ra agar ushbu loyiha amalga oshsa turli hududlarda botqoqliklarni vujudga kelishi va turli flora va fauna olamiga zarar yetishi mumkin deya bir ovozdan bekor qilinadi. Shunday qilib XX asrning eng yirik loyihasi qog'ozlarda qolib ketdi.

1991-yili O'zbekiston o'z mustaqilligini e'lon qilgach Orol muammosi bilan chuqur shug'ullana boshladi. Zero mustaqillikdan so'ng Orol dengizining suvi anchagina pasayib tuz qatlami havoga ko'tarilib O'zbekiston, Qozog'iston va Turkmanistonga aholi qatlamlariga chuqur zarar yetkazmaslik uchun BMT miqiyosida keng muhokama qilinib bugungi kunda ushbu hududlarga saksovu ko'chatlari ekilib tuz qatlami ko'chishini oldi olinmoqda.

Mana shunday o'ylamay qilingan tarixdagi xatolar sabab biz Orolni yo'qotdik bugungi kunda Qoraqalpog'istonda Orol dengizi qurigan hududlar kemalar qabristoniga aylanib ulgurgan.

Ehtimol qachonlardir bu ko'l yana tiklanar, bu yerlarga jannat bog'lari qaytib kelib bu ko'l o'z hududini tiklab olar.

So'zimiz yakunini Erkin A'zamning "Tanho qayiq" asaridan olingan parcha bilan yakunlaymiz.

“Молодой исследователь”

Организовано в масштабах Содружества Независимых Государств (СНГ)
международный научно-практический конкурс

"Tavba deb gapiringlar bolalarim xudo emas sen va menga o‘xshaganlar boshiga yetti Orolning. Hali aydim-ku, shayton oraladi ichimizga, vasvasa soldi. Ana shuni quvsang, ana shundan xalos bo‘lsang, bir kun qarabsanki, Oroling suvga limmo-lim to‘lib turdi-da!".